

nyokat, kutatott az itt élt népcsoportok után, összeírta a még fellelhető műemlékeket és minden tudását megosztotta az emberekkel.¹¹ Emellett azonban elsősorban mindig azon fáradozott, hogy segítse a határnak a romániai oldalára szorult magyarság megmaradását és a magyarságtudat megtartását. Ezért büszkén merem azt mondani a magam és a városom nevében, hogy Andrassy mind a magyar nemzetnek, mind az Érmelléknek egy meghatározó alakja, példaképe, hőse volt, akit napjainkban is bátran követhetünk.

(A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona tanulójának munkája. Felkészítő tanár: Szilágyi Éva Andrea történész muzeológus.)

Molnár Kamilla

Érmihályfalva mártír lelkipásztora, Sass Kálmán

„De mindegyikre jutott az »ártatlanok szenvedéséből«,
De mindegyik vétkét őreá veték,
Hogy ő legyen az egyetlen véres áldozat,
Az Érmellék szegény messiása”¹

PÉLDAKÉP A XXI. SZÁZADNAK?

Egy keresztyén ember, akire felnézhet a mai fiatalság, egy „*christianos*”, aki vállalta a vad kommunizmus embertelen kínzásait, Isten alázas szolgája, aki szívében viselte a testi-lelki szegények sorsát. Ezek a tulajdonságok tökéletesen illenek Sass Kálmánra, a személyes példaképünkre, kinek élete és sorsa tökéletesen jellemzi a XX. századi magyar ember sorsát az elszakadt magyar területeken. Az egész élete az isten- és hazaszeretetről, a nemzet, a magyarság iránti hűségről szólt.

Sass Kálmán

EGY ÖNELLÁTÓ FIATAL, AKI KEMÉNY MUNKÁVAL KÜZDÖTT CÉLJAIÉRT

1904. április 14-én született Gálospetriben. Édesapja, Károly, 1915-ben Doberdónál hősi halált halt, így a család legnagyobb gyermeként már 11 éves korában gondoskodnia kellett két kisebb testvéréről. Édesanyja szigorúan kálvinistának nevelte. Hat elemi iskolai év elvégzése után a máramaroszigeti gimnáziumba iratkozott be, melyet az 1918-as események miatt bezártak, ezért tanulmányait

¹¹ Nagykaszon Dr. Andrassy Ernő: Valea lui Mihai. Érmihályfalva őstörténelme. Érmihályfalvai Évkönyv. Szerk.: Rosenblüth Sándor. Nagykároly, 1934. 19–23.

¹ Részlet Balaskó Vilmos, Sass Kálmán lelkész- és fogolytársa, *Október 6-án* című verséből.

a Bihar megyei feketebátori katolikus kolostorban folytatta. Tiszteletre méltó, hogy nap-pal alkalmi munkákat végzett, s éjjel tanult. 1924-ben kiváló eredménnyel érettségizett le Nagykárolyban. 1924–28 között a Kolozsvári Teológiai Intézet hallgatójaként lelkészi diplomát szerzett és Domahidán helyezkedett el segédlelkészként.²

1929 és 1931 között svájci tanulmányi úton vett részt, ahol tökéletesen elsajátította a német nyelvet, valamint a franciát, és tanulmányozta a bibliai nyelveket is. Bázeli tartózkodása idején érdekes kalandban volt része: a genfi tavon észrevette, hogy egy csónakból kiborult valaki, akinek a megmentéséért a vízbe ugrott. Sikeresen megmentette egy nagyon gazdag kereskedő, Paraguay svájci konzulja, Heinrich Welti felesége életét. Hálából a hölgy örökbe-fogadási eljárást indított és fogadott fiának nyilvánította.³ Sass Kálmán nem fogadta el a csábító ajánlatot, hogy ott maradjon, mert tudta, hogy Romániában nagyobb szükség van rá.

1932-ben Mezőtelegden lelkésznek választották, ahol a műemléktemplom romokban hevert. Mikor összegyűjtötte a pénzt a felújításra, senki sem akart segíteni neki. Híre futott, hogy a pap a templom tetején dolgozik egyedül, ennek következtében többen sorakoztak a templom köré munkára készen. Ezután elvégezték a javításokat, látván, hogy fiatal papjuk nem fél bepiszkolni a kezét a gyülekezet érdekében. Ezért később a Siguranța emberei vizsgálatot indítottak ellene, azzal vádolva, hogy kommunista propagandát folytatott.⁴

1936-ban református kátét írt iskolai magánhasználatra. Ugyanebben az évben feleségül vette Tőkés Mária, Tőkés András református lelkész lányát. Házasságukat Isten hat gyermekkel áldotta meg.

„MERT NEM FÉLELEMNEK LELKÉT ADOTT NEKÜNK ISTEN...”⁵

1936-ban lelkésznek iktatták be Érmihályfalván. Itt beindította az Érmelléki Koedukációs Református Gimnáziumot, a környék egyetlen középfokú iskoláját, majd bentlakást is létesített, s egyházi nyomdát hozott létre.⁶ A református templom ekkoriban mindig tele volt hívekkel, a parókia pedig az Érmellék értelmiségének szellemi központja volt.

1937-ben Romániában kiéleződött a magyarellenesség, és elkezdődött a magyar vezetők meghurcoltatása. Társadalmi rend elleni vádakkal őt is letartóztatták, de végül felmentették, mert a lefizetett tanúk a tárgyaláson már nem ismerték be vallomásukat. 1939-ben több lelkészársával együtt kitoloncolták Magyarországra. 1940-ben a második bécsi döntésnek köszönhetően visszatért Érmihályfalvára. Az 1958. szeptember 12-i nyílt tárgyaláson is-

*Sass Kálmán gyermekeivel
az 1940-es években*

2 *Sass Huba*: Sass Kálmán élete és mártíriuma, valamint a családja sorsa. Confessio 2016. 3. sz., <http://confessio.reformatus.hu/v/188/> (2019. március 15.)

3 *Hermán M. János*: Sass Kálmánról és a peregrinusainkat pártoló Welti család kapcsolatáról. Teológiai Fórum VIII. 2014. [33–91.] 51.

4 *Sass i. m.*

5 Az érmihályfalvi református templom főbejárata mellett, a Sass Kálmán emlékére állított márványtáblán szereplő ige, 2Tim 1.7.

6 *Tófalvi Zoltán*: 1956 erdélyi mártírjai. 2. Az érmihályfalvi csoport. Marosvásárhely, 2007. 563.

mertette az 1939-es kitoloncolásához vezető tényállást is: „... a községi rendőrség pert indított ellenem. Ezután az én felsőbb hatóságom, a püspökség, vizsgálatot kezdeményezett: mi-féle kommunista tevékenységet folytattam? A püspökség kérésére mentségemül egy jelentést írtam, amelyben beszámoltam arról, hogy a mezőtelegi munkásság körében a szovjet kommunista propaganda hatására egyre többen hitetlenekké váltak, elfordultak az egyháztól.”⁷

**Sass Kálmán mellszobra
Érmihályfalván,
a református templom
kertjében**

1957. február 17-én, az 1956-os magyarországi eseményeket követő romániai megtorlások idején, Sass Kálmánt is letartóztatták, s kémkedéssel vádolták.⁸

A politikai foglyok közül ő szenvedett a legtöbbit, a legborzalmasabb vallatási módszereket próbálták ki rajta, ugyanis ő volt az a fogoly, aki két hónapon át beszámíthatatlannak tartotta magát. Egyáltalán nem vallott, majd a bírósági tárgyaláson a veréssel, kínzással, meszkalinadagolással⁹ kicsikart vallomásokot visszavonta, semmisnek nyilvánította.¹⁰ Tiszteletre méltó, hogy ennyire védte a családját és a hazáját, nem véletlenül volt jelmondata a következő: „Isten, haza, család!”, mely szerint életét is élte.¹¹ Krisztus méltó szolgája lévén, senkiről sem mondott egyetlen rossz szót sem. Sok mai ember szeretne olyan hittel rendelkezni, ami miatt az életüket sem féltik odaadni, mert tudják, hogy helyesen cselekszenek. Az efféle bölcsesség igen kevés személynek adatik meg.

Balaskó Vilmos, aki Sass Kálmán segédlelkésze, fogolytársa, valamint jó barátja is volt, egy emlékiratában utal arra, hogy Sass Kálmán „ügye” újból egyházkerületi bíróság, majd a törvényszék elé került. A legújabb levéltári kutatások során vált nyilvánvalóvá: azzal vádolták, hogy tagja volt a titkos, Magyarországról indult „erdélyi felszabadító mozgalom”-nak. Lelkésztársa szenvedésének történetét, versbe szedve őrizte meg az utókornak:

„Október 6-án a mártírok napján,
Első a harmincegy között,
Vezér az érmellékiek seregében,
Harmincegyet gyűjtöttek össze tizenhárom helyett,
Harmincegyet, hogy közöttük lehessen ő,
Hogy bizonyíthassák, hogy serege volt,
Hogy egy elveszzen a harmincegy közül,
Bár mindegyik a maga vétkéért bűnhődött,
De mindegyikre jutott az »ártatlanok szenvedéséből«,
De mindegyik vétkét őreá veték,
Hogy ő legyen az egyetlen véres áldozat,
Az Érmellék szegény messiása!”¹²

7 Tófalvi i. m. 555.

8 Balaskó Vilmos Élet a föld alatt. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad, 2001. 9.

9 Közlési kényszerűt kiváltó hallucinogén kivitát.

10 Tófalvi Zoltán: Kelet Svajca és Sass Kálmán mártírsága 1., https://kronika.ro/zempon/kelet_svajca_es_sass_kalman_martirosaga_1 (2019.március 15.)

11 Sass i. m.

12 Balaskó i. m. 164.

AZ E FÖLDÖN HAGYOTT LÁBNYOMAI

Tevékeny élete során könyveket és tanterveket írt, egyik legjelentősebb tőle származó irat a *Református káté*, melyből ma is sok ifjú református tanul. Összetartotta Érmihályfalva és az Érmellék magyarságát felekezetre való tekintet nélkül, irányt mutatva a nehéz időkben.

Eme kiemelkedő személyt méltónak tartották arra, hogy szülővárosunkban, Érmihályfalván emléktáblát és egy bronz mellszobrot állítsanak neki a református templom kertjében. A város központjában pedig az ő nevét viselő 56-os csoport emlékműve emlékeztet példamutató és áldozatkész tevékenységére.

A küzdő szellemű lelkipásztor élete hozzá nem méltó módon végződött: a szamosújvári börtönben végezték ki 1958. december 2-án, így vált az „*Érmellék szegény messiásává*”.

(A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona, illetve a nagyváradi Mihai Eminescu Nemzeti Kollégium tanulójának munkája. Felkészítő tanár: Szilágyi Éva Andrea történész muzeológus.)

Kádár Anna Orsolya–Kelemen Hilda Orsolya

HÍREK

Bővült a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzéke. A csárdás, a verbunktánc, a magyar népi vonós zenekari formáció, a tojásírás hagyománya, a nagykunsági gyapjúhímzés élő gyakorlata került be idén a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékébe, a jó megőrzési gyakorlatok regisztere pedig a Népművészeti Egyesületek Szövetsége tevékenységében megvalósuló népi kézműves szakmai tudás átörökítésének modelljével bővült – jelentette be a művészeti, közművelődési és közgyűjteményi ügyekért felelős helyettes államtitkár 2019. szeptember 20-án Kaposváron. Fülöp Péter a Kulturális Örökség Napjai programsorozat országos megnyitóján kiemelte, hogy az UNESCO jegyzékében négy magyar vonatkozású örökség: a mohácsi busójárás, a matyó népművészet, a magyar solymászat és a kékfestés, a nemzeti örökség jegyzékében pedig az öt újjal együtt immár negyven elem szerepel. (MTI)

*

Erdélyi Hagyományok Háza. Kolozsváron tartotta 2019. október 18-án alakuló ülését az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, mely a magyarországi Hagyományok Háza és a Kárpát-medencei Hagyományok Háza Hálózat stratégiai partnere kíván lenni, de tőlük függetlenül fog működni. Kelemen László, a budapesti Hagyományok Háza igazgatója elmondta: az elmúlt években rá kellett jönniük, hogy Erdély külön intézményt érdemel a mérete és a magyar népesség nagysága miatt, de amiatt is, hogy „*Erdély a hagyományos népi kultúra területén nagyhatalomnak számít, és fontos, hogy a hagyományátadás itt folytatódjon.*” (MTI)